

The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

**Κοινωνιολογία, υπό Δημ. Γρ. Τσάκωνα,
(Εισαγωγικά μαθήματα κοινωνιολογίας-ανθολογία
κοινωνιολογικών κειμένων)**

I. M. Χατζηφώτης

doi: [10.12681/grsr.498](https://doi.org/10.12681/grsr.498)

Copyright © 1972, I. M. Χατζηφώτης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Χατζηφώτης I. M. (1972). Κοινωνιολογία, υπό Δημ. Γρ. Τσάκωνα, (Εισαγωγικά μαθήματα κοινωνιολογίας-ανθολογία κοινωνιολογικών κειμένων). *The Greek Review of Social Research*, 13, 129–130. <https://doi.org/10.12681/grsr.498>

βιβλιοκρισία εκδόσεων του ΕΚΚΕ και των συνεργατών του

Κοινωνιολογικά, υπό Δημ. Γρ. Τσάκωνα, (Εισαγωγικά μαθήματα κοινωνιολογίας-άνθολογία κοινωνιολογικών κειμένων).

Δύο νέα έργα του Καθηγητή της Κοινωνιολογίας στην Πάντειο Ύψωτάτη Σχολή Πολιτικών Έπιστημών κ. Δημ. Γρ. Τσάκωνα, όπως και η επανέκδοση παλαιότερων του συγγραμμάτων, μας δίνουν την ευκαιρία να αναφερθούμε στο σημαντικό έργο ενός πανεπιστημιακού διδασκάλου και επιστήμονα, ο οποίος δημιούργησε σχολή νέων κοινωνιολόγων στη χώρα μας και έδωσε στην ελληνική Κοινωνιολογία (την τόσο απαραίτητη για την εθνική αυτογνωσία του λαού μας, αλλά και τη σωστή εκτίμηση των συγχρόνων του φαινομένων) καθαρά επιστημονικό χαρακτήρα, απομακρυνόντας την από κάθε εξοπιστημονικό κριτήριο, με το όποιο την είχαν πριν συνδέσει. Βέβαια, αυτό δεν υπήρξε γνώρισμα της δικής μας κοινωνιολογίας μόνο. Όπως χαρακτηριστικά γράφει στο θεματικό έργο του «Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν» (β' εκδ. 1971) ο καθηγητής Τσάκωνας: «Η κοινωνιολογία εγεννήθη κατά τον 18ον αιώνα ως ίδια ανεξάρτητος επιστήμη υπό την επίδραση παραγόντων εξοπιστημονικών, τούτέστιν ως όπλον και όργανον άγώνος και ως μέσον αντιπολιτευσεως κατά της στατιστικής φεουδαρχίας. Ο υπό την σημαίαν τών άστικών έπαναστασεων άγωνισθείς πολίτης, επίζητών την ανατροπήν του άπολυταρχικού κράτους, συνέλαβε την ιδέαν της κοινωνίας, ως έννοιαν ριζικός αντίθετον προς την έννοιαν της πολιτείας... Η παρακμή του κράτους ώδήγησε κατ' ανάγκην εις την ανάπτυξιν της κοινωνίας.»

“Αν θέλαμε να κατατάξουμε το έργο του Καθηγητή Τσάκωνα θα μπορούσαμε να το χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες, στο θεωρητικό και στο έρευνητικό. Στην πρώτη κατηγορία άνηκει το έργο που ήδη αναφέραμε «Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν», ή «Άνθολογία Κοινωνιολογικών κειμένων», που μόλις κυκλοφόρησε και άλλα μελετήματα. Στη δεύτερη, όπου και έγκαιτα κατ' έξοχην ή προσοφρά του στην κοινωνιολογία του τόπου μας, ή «Κοινωνιολογία του Νεοελληνικού Πνεύματος» (1968), ή «Προβλήματα

Έλληνικότητας» (Κοινωνιολογία και Φιλοσοφία του Νέου Έλληνισμού) 1970, «Εισαγωγή εις τόν Νέον Έλληνισμόν» (Κοινωνιολογία της πολιτικής και πνευματικής ζωής) 1971, «Εισαγωγικά Μαθήματα Κοινωνιολογίας» (Νεοελληνικός Πολιτισμός και Βιομηχανική Κοινωνία) 1972 κ. ά. Στην κατηγορία αυτή άνηκει και το προσηπτικό έκτενο βιβλίο του Καθηγητή Τσάκωνα «Δοκίμια Έπαναστάσεως» (Άπό τό Γουδί στό Παρόν), που κυκλοφόρησε τό 1961. Το βιβλίο αυτό έδωσε τό μέτρο της διορατικότητας και της ρεαλιστικής άντιμετωπίσεως τών πραγμάτων άπό τόν συγγραφέα. Έγραφε τότε:

«Άνήκο σ' εκείνους που πιστεύουν, ότι δολοκλήρη ή πνευματική και πολιτική ζωή του Έθνους είναι ένα άσυγχρόρητό λάθος. Κι ελπίζω σθενηρίας μέσα σε νόμιμα πλαίσια δέν υπάρχει. Η δίχως φραγμό έλευθερία μας είναι ζυγός δουλειας που διευκολύνει μόνο της άνευθυνότητας μας την συνέχεια.»

Και παρακάτω:

«Η γενεά του 1940-49 άναπτυγμένη σε περιβάλλον άγνού πατριωτισμού, που την έπένεπε ένδρα τιμούς άγώνας με τίμια μέσα, την ώρα τούτη, πενήνια άκριβώς χρόνια μετά την έκρηξη του Γουδί, πιέζεται από δόληγηθή στην επανάσταση. Όσοι δέν σκοτώθηκαν στην Άντίσταση και στόν Γράμμο, οι ζωντανοί, σκληρότεροι κι άπ' τό σίδηρο όφείλουν να έπαληθεύσουν τό κοινωνικόν μήνυμα της Γενεάς μας, τώρα που ο Στρατός διατηρεί άκέραια την νεανικότητα του και ή διάνοιξη όλων και περισσότερο γίνεται Σπαρτιατική.»

“Αν έπιχειρούσαμε τώρα να χαρακτηρίσουμε την κοινωνιολογική εργασία του Καθηγητή Τσάκωνα, θα είχαμε να έπισημάνουμε τρία βασικά γνωρίσματα: την στοχαστική διείσδυση στη βαθύτερη οδία τών φαινομένων και πραγμάτων, την άπουσία κάθε προκαταλήψεως και τό πνεύμα άντικειμενικότητας και την τόλμη να θέτι τόν δάκτυλο εις τόν τύπον τών ήλων της πνευματικής μας κακοδαμονίας και του πολιτικού μας υποστισιμού. Όλεγοντες τώρα να προσδιορίσουμε την θεωρητική γραμμή στην όποια με πάθος ήπτεθεί ο κοινωνιολόγος, θα την ονομάζαμε γραμμή ελληνικότητας. Πρώτος ό Τσάκωνας έπιχείρησε

κοινωνιολογία του Νέου Έλληνισμού, έφθασε ως τις ρίζες και παρακολούθησε τόν Έλληνισμόν στην επώδυνη πορεία του άκολούθησε μετά την Άλωση για να φθάσει στό θλιβερά γεγονότα της τόσο πρόσφατης Ιστορίας μας, έπισημαίνοντας τά αίτια και έντοπίζοντας τις πληγές. Στο τελευταίο έργο του «Εισαγωγικά Μαθήματα Κοινωνιολογίας» έχομε τη συμπύκνωση τών άναζητήσεων και τών μελετών του Καθηγητή Τσάκωνα πάνω στό νεοελληνικό πολιτισμό και τη βιομηχανική κοινωνία.

Τό έργο αυτό άπευθύνεται κυρίως στους νέους και μάλιστα στους νέους εκείνους, που «άναζητούν ελκικρινέστερους προσανατολισμούς» στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα. «Οι σημερινοί νέοι», γράφει ό Καθηγητής Τσάκωνας, «έχουν ήθικές προθέσεις, έφ' όσον ή σύγχρονος μεταπολεμική πνευματική ήγεςία δέν ήτο εις θέσιν να ζαρήσει πνευματικούς προσανατολισμούς που νά έμάνουν την νεότητα. Δέν πρέπει να πταίνου οι νέοι διότι εξεγγείρονται κατ' αυτής και ίδίως κατά της μορφής της σημερινής κοινωνίας καθ' όσον εκπροσωπεί τό πνευματικόν και κοινωνικόν κατεστημένον. Η εξέγερσις τών νέων, λοιπόν, έχει σωστήν άφετηρία. Δυστυχώς όμως οι νέοι εξεγγείρονται μέν έναντιον της κοινωνίας, χωρίς ήθική και πνευματική γραμμή, αλλά και ή εξέγερσις τών ίδιων δέν έχει σαφή γραμμήν, διότι οι ίδιοι είναι θύματα μιάς καταστρεφσεως έναντιον της όποίας εξεγγείρονται.»

“Ας ακούσουμε, λοιπόν, τό μήνυμά που φέρνει ό Καθηγητής Τσάκωνας, ένα μήνυμα γεμάτο ελληνική λεβεντία, εθνική αξιοπρέπεια, αλλά και ρεαλιστική βάση: «Δέν υπάρχει θέμα πολιτοποίησης τών Έλλήνων. Άλλ' υπάρχει θέμα έλληνοποίησης τών. Έάν οι άλλοι πάσχουν από εκσυγχρονισμόν, ήμεεις πάσχετε διότι δέν έπεστρέψαμεν εις την παράδοσιν. Και αυτή ή παράδοσις, ή κοινωνιακή παράδοσις του Έλληνισμού, την τεχνικην έλευθεριαν της πυρνητικής εποχής την έχει σιριστά προσφομισθεί κάτω από την τερστιαίν ήθικην δύναμιν του έθνους αυτού, τό όποιον, πολλούς αιώνας πριν από την γέννησιν της μηχανής, έξησε κάτω από δικαιοτέρας μορφάς κοινωνικής ζωής. Σήμερον ή τεχνική εξέλιξις «άπειλε» έλευθεριαν διά τους πολλούς. Η άπειλή στρέφεται κατά του ιδιώτου, του άνευθίνου ιδιώτου της συγχνης λογοκρατίας, όστις στειρείται οισώδηποτε οσειώδους συνδέσεως προς τό κοινωνικόν σύνολον. Δι' ήμεις, οι όποιοι ως παράδοσιν ένβόμισμεν επέκεινα του συμφέροντος, δέν όφρισταται άπειλή, αλλά μόνον δικαιοσις. Τούτο λοιπόν τό άταξικόν και κοινωνιακόν μήνυμα άδελφοποιούσις κομίζει ό Νεοελληνικός πολιτισμός εις τόν αιώνα της Άτομικής ένεργείας και μάλιστα εις μίαν στιγμήν όπου ή Εύρώπη όμοιάζει τρωθείσα εκ του ίδιου της πολιτισμού, όστις άντι

ἀδελφοποιίας ἀπέδωσε λογοκρατίαν, ἐνῶ εἰς τὴν θέσιν τῆς χριστιανικῆς ἀδελφοσύνης ὕψωσε μὲ πείσμα, μέχρι χθὲς ἀκόμη τὰ τεῖχη τοῦ Σχίσματος».

Δὲν κηρύσσει οὐτοσίαις ὁ Καθηγητὴς Τσάκωνα. Τὴν ἀλήθειαν ἐπισημαίνει ἀνοίγοντάς μας τὸν δρόμο πρὸς τὴν ὀρθήν κατεύθυνση. Εἶναι μιά ὑπεύθυνη πατριωτικὴ φωνὴ αὐτῆ. Μιά φωνὴ ποὺ θὰ ἤχησιν εὐφρόσυναν σ' ἐκείνους ποὺ πέρα ἀπὸ κάθε παράταξη ἡ σκοπιμότητα ἐνδιαφέρονται καὶ μοχθοῦν γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας πρόοδο.

Ἡ «Ἀνθολογία Κοινωνιολογικῶν Κειμένων», ἔργο ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἐπιχειρεῖται στὸν τόπο μας, ἐρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἕνα προηγουμένον ἔργο τοῦ Καθηγητῆ Τσάκωνα, τὴν «Ἐισαγωγή εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν». Ἐκεῖ μὲ γνώσιν καὶ σαφηνεῖα ἀνέλυσε τὶς κυριότερες κοινωνιολογικὰς θεωρίες. Ἐδῶ παραθέτει μεταφρασμένα τὰ πρὸ χαρακτηριστικὰ κείμενα τῶν ἀντιπροσώπων τους, ὅστε ὁ σπουδαστὴς τῆς Κοινωνιολογίας νὰ μὴ μωρέσῃ νὰ ἔχῃ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ σκέψιν τους. Παράλληλως ἔχομε στὸν κομποτυπωμένον αὐτὸ τόμο τὸ ἀπάνθισμα τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως σὲ διεθνῆ κλίμακα, ποὺ παρέχει μὴ πανοραμικὴ εἰκόνα τῆς ἐξελιζομένης καὶ διαφοροποιουμένης του. Τὸ ἔργο συμπληρώνεται μὲ πικνὰ γραμματολογικὰ σχόλια γιὰ τοὺς ἀνθολογούμενους.

Τὰ κοινωνιολογικὰ ἔργα τοῦ Καθηγητῆ Τσάκωνα, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὅποια ἔχουν διδακτικὸ προορισμὸ, ἀποτελοῦν σημαντικὴν συμβολὴν στὴν κοινωνιολογικὴ διερεύνησιν τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου καὶ γενικὰ τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

I. M. ΚΑΤΖΗΦΩΤΗΣ

Νέα Πολιτεία, 25.6.1972

Ἡ γεωγραφία: Μιλάνο καὶ Ἀθήνα, ὑπὸ Maurice Le Lannou

Ἡ σημειοθεΐσα κατὰ τὴν ἐποχὴν μας ἀπότομος ἐξάπλωσις τῶν πόλεων, θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν ἀξίαν κληροδοτημάτων τινῶν τῆς ἱστορίας καὶ πηγῶν ἐμπνεύσεως ἐκ τῆς γεωγραφίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας, λέγει ὁ Guy Burgel, τὸ λαμπρὸν μνημεῖον ὁδῶν καταλαμβάνει πλέον πολὺ περισσότερον χῶρον ἐκείνου, τὸν ὅποιον καταλαμβάνουν ὁ σκηνικὸς διάκοσμος εἰς τὴν ἀρχαίαν τραγοῦδιαν. Ἄλλω, ἡ τοπογραφία τῶν Ἀθηνῶν ἔχει τοὐλάχιστον ἰκανὴν σφαιρικότητα. Ἐνῶ εἰς τὸ Μιλάνο, ὅπου τὸ τοπίον στερεεῖται λαμπρότητος, τὸ παρελθὸν λαμβάνεται ὑπεύθυν ἔτι ὀλιγοτέρον, καὶ ὁ Etienne Dalmasso δύναται δικαίως νὰ προσάψῃ κατὰ τὸν καιρικὸν τὸ Μιλάνο τὴν μομφὴν «ὅτι ἔχουν λησμονήσει ὅτι δὲν εἶναι λιττεράνα νὰ παρῶνται ἡ ἱστορία μίση πόλεως».

Ἡ πληθυσμιακὴ ἐκρηξίς, ἡ ἀχαλίνωτος ἐξάπλωσις τῶν πάσης φύσεως οἰκοδομημάτων, καὶ ἡ δημιουργία ἐσιμῶν προαστείων, ἐκάμωσαν τὴν δύναμιν ἀντίστασης τῶν ἄστεως, τὸ ὅποιον δὲν διατηρεῖ πλέον τὴν προσωπικὴν ἐκείνην ὑπόστασιν, τὴν ὅποιαν ἄλλοτε τὸσον ζηλοτύπος διεφύλασεν. Ὁ σύγχρονος χαρτογράφος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μὴ βασίζεται πάλιν ἐπὶ τῶν δεδομένων τοῦ τοπίου κυρίως, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μετακινήσεων τῶν ἀνθρώπων, ὡς καταστιχογραφοῦνται αὐταὶ ὑπὸ τῆς στατιστικῆς, προκειμένου νὰ ὑποτυπώσῃ τὰ ὅρια ἐκείνου τοῦ ὑπερσυνόλου, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι πλέον συγκρότημα, οὔτε σύμπλεγμα πολεοδομικῶν συγκροτημάτων, ἀλλὰ μίᾳ «ἀστὴς περιφέρειαν» ἢ μίᾳ «ἀστὴς-περιφέρειαν» (αἰ δύο τελευταία αὐτὰ ὀνομαστικὰ ὀφείλονται εἰς τὸν E. Dalmasso), τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξίς βεβαιούται μᾶλλον ἀπὸ ἀδήλους οικονομικοὺς καὶ κοινωνιολογικοὺς παράγοντας, παρὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γεωγραφικά μίᾳς ἐκδήλως γεωγραφικῆς φωστίζουμιας.

Ὅσον καὶ ἂν διαφέρουν μετὰ τῶν ἡ μητροπόλεως τῆς Λομβαρδίας καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὄχι τὸσον ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἀνισότητά τῆς οἰκονομικῆς τῶν σημάτων, δὲν παύουν παρὰ ταῦτα νὰ ἔχουν τὸ κοινὸν γνώρισμα ὅτι καὶ αἱ δύο ἀνήκουν εἰς τὸ εἶδος τῶν μεγάλων ἐξομοιωτικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπότητος. Πρόκειται περὶ τῆς γενικῆς περιπτώσεως ὧν ἐκείνου τῶν σημαντικῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἐπεκτάσεως πόλεων, αἱ ὅποια προσελκύουν καὶ συγκεντρώνουν τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὸν κοινὸν πόθον τῆς ἀνοδικῆς βελτιώσεως.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μιλάνου, ὁ E. Dalmasso διαβλέπει «μίαν νέαν κοινωνικὴν τάξιν, διακατεχομένην ἀπὸ τὸ συναισθημα ὅτι ἀνήκει εἰς μίαν ἐνδεῶν ἀστικὴν μονάδα, διάγοναν τρόπον ζωῆς ἀπεστερημένον τῆς ἐπαρχιακῆς ἰδιორρησίας, καὶ εὐθιναρμονικῆς πρὸς τὰς ἐπιτάγας μίᾳς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἡ ὅποια κατεῦθενται ὑπὸ τοῦ Μιλάνου». Ὁ Guy Burgel σημειώνει ὅτι τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθηνῶν χαρακτηρίζει «ἡ ἔκτασις καὶ ἡ διασπορά τῶν μεσίων τάξεων», αἱ ὅποια δὲν καθορίζονται τὸσον ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τοῦ βιοτικῶ ἐπιπέδου τῶν ὄσον ἀπὸ τὸ κοινὸν ἰδανικὸν τῆς ἐξασφαλίσεως καταναλωτικῆς ἰκανότητος».

Αἱ διαιπιστώσεις αὐταὶ εἶναι οὐσιώδεις διὰ τὴν κατανόησιν τῆς σημαντικῆς πραγματικότητος τῶν ἀστικῶν κέντρων. Παρήλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν μετρίων ἀστικῶν συμπλεκῶσεων, αἱ ὅποια ἐτροφοδοτοῦντο ἀπὸ ἀγροτικὴν εἰσροὴν περιορισμένης ἄκτινος, ἡ ὅποια θὰ ἦδυνάτο ἐπὶ πλέον νὰ θεωρηθῆ ὡς παράγον ἀρμονικῆς ἐξισορροπήσεως μετὰ τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου. Τὰ ἀσθηρὰς περιουσιμὰ πλάσιμα διεργάσανται καὶ εὐρισκόμῃα πλέον πρὸ μίᾳς καθολικῆς κινήσεως

ἡ ὅποια, ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκάστου κράτους, ἀγεῖ τοὺς πληθυσμῶς μὴ εὐνοουμένον περιοχὸν πρὸς ὀρισμένα ἀστικοποιήμενα περιερίεα, αἵτινες θεωροῦνται ὡς ἀγὴ τῆς ἐπαγγελίας». Καὶ ἐὰν τὸ Μιλάνο δὲν ἀπολάτῃ τοῦ προνομίου νὰ ἐπωφελεῖται ἀποκλειστικῶς αὐτὸ ἐκ τῆς ὑφισταμένης ἐλλειψείως Ἰσορροπίας μετὰ τῶν Ἱταλικῶν Βορρὰ καὶ τοῦ Ἱταλικῶ Νότου, δὲν παύει ἐν τούτοις νὰ «νοτιοποιεῖται» ὁσημέραι μὲ ταχύτατον ρυθμὸν, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1957. Ὅσον ἀφορᾷ ἐξ ἄλλου εἰς τὴν διόγκωσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος, τὸ ὅποιον ἤδη συγκεντρώνει τὸ ἐν τέταρτον περὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν σημαντικὴν δημογραφικὴν ἀναστάσιμην τὴν προκλήθεισαν ἀρχικῶς μὲν ὑπὸ τῆς μαιζικῆς ἐπιστροφῆς Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἑθνικὴν Γῆν, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐνεκα τῆς ἀποδιαρθρώσεως τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι αἱ πόλεις αὐταί, αἱ ὅποια ὑπέστησαν τοιαύτης κλίμακος εἰσροὴν πληθυσμῶν, ἀποστεροῦνται τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν γεωγραφικῶν τῶν καὶ ἐμβάλλουν εἰς ἀμηχανίαν, ἀλλὰ καὶ προκαλοῦν σύγχρονος τὸ ζήτηρον ἐνδιαφέρον τοῦ γεωγράφου, βοθῆρον ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς διογκώσεως τῶν πόλεων τεινῶν νὰ ταυτίζονται πρὸς τὰ φαινόμενα τὰ ὅποια ἐξετάζει ἡ ἀνθρωπογεωγραφία καθόλου. Ὁ E. Dalmasso, ὁ ὅποιος σχεδὸν δικαιολογεῖται διότι δίδει εἰς τὴν πολεοδομικὴν πραγματείαν του «ποῖαν τινὰ παραδοσιακὴν δομὴν», ἀκολούθει εἰς τὴν πραγματικότητά αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν πορείαν τῶν φαινόμενων, περιγράφων ἐπιτυχῶς «τὴν εὐρείαν ἀστικὴν περιφέρειαν» ἡ ὅποια ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Μιλάνου ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τοῦ ὑψηλοῦ τοῦ ἐκτεινομένου μετὰ τῶν ποταμῶν Τεσσίνου καὶ Ἄντα. Ὁ Guy Burgel, «αὐτανυούμενος» μετὰ τῶν «τοῦ κόσμου τῶν ἐντυπώσεων... καὶ τοῦ κόσμου τῶν στατιστικῶν στοιχείων», ἐπέλεξε τὴν ἀποφυγὴν τοῦ διλήμματος παρουσιάζων τὰ συμπεράσματα μίᾳ περιορισμένης ἐκτάσεως ἐρεύνης «ἀναμφισβήτητος κοινωνιολογικῆς», ὡς πρὸς τὴν μεθοδολογίαν τῆς, ἡ ὅποια ὁμως προβάλλει γεωγραφικὰ συμπεράσματα, καταδεικνύουσα διὰ μέσου τῶν ἐναλλασσομένων μετακινήσεων καὶ τῶν μεταναστευτικῶν ρευμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν διάρρηξιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος καὶ τὰς σχέσεις του πρὸς τὸν ἐθνικὸν χῶρον.

Εἶναι ἄδύνατον νὰ ἐπεκταθῆμεν ἐξῆς ἀναλύσεως ὅλας τὰς λεπτομέρειας τῶν ἐξαιρέτων τούτων ἐργασίων. Θὰ περιορισθῶμεν νὰ καταδείξωμεν μόνον πῶς ὁ γεωγράφος ποιότητος γνωρίζει νὰ μὴ χάνῃ τὸν προσανατολισμὸν τοῦ ἐνόητον τῶν νέων ὁρίων, πρὸ τῶν ὁποίων ἀναγκαστικὸς τὸν θέτει ἡ βαναυσὸς μεγέθυνσις τῶν γεωγραφικῶν σκηνικῶν καὶ διακόσμων. Ὅσονδήποτε ἐλάχιστα κατανοηταί